

ΓΕΩΡΓΙΑ Ε. ΜΑΛΟΥΧΟΥ

Τμήμα Χιακοῦ ψηφίσματος

Ἐνεπίγραφη στήλη ὑποκυάνου μαρμάρου (Λατομίου) ἑλλιπῆς ἄνω. Κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιγραφὴ ἔχει χαραχθεῖ στέφανος.

Ἡ στήλη βρέθηκε τὸ 1965 στὸ φρούριο τῆς πόλεως τῆς Χίου «κατὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν χωμάτων, τὰ ὅποια εἶχον παραμείνει ἔσω τοῦ δυτικοῦ προμαχῶνος μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν λίθων τῆς τοιχοποιίας τοῦ παρ' αὐτὸν τείχους...» (Α. Π. Στεφάνου, Χίος, *ΑΔ* 20 (1965) [1968], Β3 Χρονικά, 499).¹

Φυλάσσεται στὴν Ἀποθήκη τοῦ Μουσείου τῆς Χίου (ἀριθμὸς εὑρετηρίου 1048). Εἰκ. 1, 2.
Ὶψος 0,993 μ., πλάτος 0,46 (ἄνω) - 0,486 μ. (κάτω), πάχος 0,136 (ἄνω) - 0,155 μ. (κάτω).
Ὶψος γραμμμάτων 0,009 μ. (Ο, Θ 0,006-0,008 μ.).

Τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου ἢ ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

Στοιχ. 30

[. τ]ὸ ψήφισ[μα καὶ τὸν στέφ]αν[ο]ν εἰσ[τ]ή-
[λ]ην λιθίνην καὶ στή[σα]! πρὸ τοῦ ἀγορα-
νομίου· ὅπως δὲ ἡ στήλη σταθῆσεται ἐ^υ-
4 πιμεληθῆναι τοὺς ἐξεταστὰς τοὺς με-
τὰ Δήμωνος μὴ πλέον ἀναλίσκοντας ^{υυ}
δραχμῶν ἐξήκοντα· ὑπηρετεῖν δ' αὐ-^{υυυ}
τοῖς τὸν ταμίαν. *vacat*
(στέφανος)

Παρατηρήσεις

Ἡ ἐπιγραφὴ εἶναι χαραγμένη στοιχηδόν· στὸ τέλος τῶν στίχων ὑπάρχει συλλαβικὴ τομή, ὁπότε κατὰ περίπτωσιν ὑπάρχουν κενά (*vacat*).²

Ὅφειλω θερμὲς εὐχαριστίες στὸν Ἄγγελο Π. Ματθαίου καὶ στὸν καθ. Ρ. J. Rhodes, γιὰ τὶς χρήσιμες ὑποδείξεις καὶ συμβουλές τους.

1. Τὴν περιγράφει ὁ Στεφάνου ὡς «ἀκεραία λιθίνη στήλη» -προφανῶς ἐκ παραδρομῆς- «ἐκ μαρμάρου Λατομίου στηθεῖσα πρὸ τοῦ Ἀγορανομίου ἀναγράφουσα ψήφισμα ἀφορῶν τοὺς ἐξεταστὰς καὶ καθήκοντα αὐτῶν. Κάτωθι τοῦ ψηφίσματος ὑπάρχει χαραγμένος στέφανος». Ἐκτὸς τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς βρέθηκαν καὶ ἄλλες· μεταξὺ αὐτῶν τὸ Χιακὸ ἀντίγραφο τοῦ ψηφίσματος τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων, τῶν περὶ τὸ 289 π.Χ. χρόνων (W. G. Forrest, *Some Inscriptions of Chios*, *HOPOS* 3 (1985) 95-97, ἀρ. 1 [SEG 35, 926]), καὶ ἡ ἐπιγραφὴ Χιακῶν γενῶν, τῶν τελῶν τοῦ 4ου ἢ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. (Γεωργία Ε. Μαλούχου, Νέα ἐπιγραφὴ γενῶν, στὸν τόμο Γ. Ε. Μαλούχου - Ἄ. Π. Ματθαίου (ἐπιμ. ἐκδ.), *Χιακὸν Συμπόσιον εἰς μνήμην W. G. Forrest*. Ἑλληνικὴ Ἐπιγραφικὴ Ἐταιρεία, Ἀθῆναι 2006, 81-94 [SEG 56, 1003]).

2. Πρβλ. R. P. Austin, *The stoichedon style in Greek inscriptions*, Oxford 1938, 43-49, 89-90.

Οι πλησιέστερες χρονικά, βάσει παλαιογραφικῶν κριτηρίων, Χιακές ἐπιγραφές στοιχηδὸν εἶναι ἡ Β΄ ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους (332 π.Χ., Heisserer, *Alexander* 96-111), καὶ οἱ δύο ἐπιγραφές τῶν Κλυτιδῶν *Syll.*³ 987 (=Rhodes-Osborne, *GHI* 87) καὶ *SEG* 22, 508 (W. G. Forrest), τῶν μετὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. χρόνων. Συλλαβικὴ τομὴ στὸ τέλος τῶν στίχων ἀπαντᾶται ἕως τώρα στὴν Χίο σὲ μὴ στοιχηδὸν ἐπιγραφές: στὴν Α΄ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς Χίους (334 ἢ 332 π.Χ., *Syll.*³ 283 = Heisserer, *Alexander* 79-95), στὸ ψήφισμα ὑπὲρ Ναξίων καὶ Ἀνδρίων δικαστῶν (τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.) *SEG* 12, 390.28, καὶ στὸ ψήφισμα *HOPOΣ* 3 (1985) 95-97 (βλ. τὴν σημ. 1).

1 ἀρχή Μετὰ τὸ Ο σῶζεται τὸ κάτω μέρος καθέτου κεραίας στὸ μέσον τοῦ στοίχου (ψ), ἀκολουθῶς τὸ κάτω μέρος τῶν δύο καθέτων κεραίων γράμματος (η), τοῦ φῖ διακρίνεται τὸ κάτω μέρος τῆς καθέτου κεραίας καὶ τοῦ κύκλου, καὶ τοῦ γῖωτα τὸ κάτω μισὸ στὸ μέσον τοῦ στίχου. **1 τέλος** ([στέφ]αν[ο]ν) ἀπὸ τὸ ἄλφα σῶζεται τὸ κάτω μέρος τῆς δεξιᾶς λοξῆς κεραίας, καὶ στὸν ἐπόμενον στοῖχο μέρος τῆς ἀριστερῆς καθέτου κεραίας καὶ ἴχνος τῆς δεξιᾶς ἐνὸς Ν ἢ Π. Στὸν τελευταῖο στοῖχο διακρίνεται τὸ κατώτερο μέρος τῆς ἀριστερῆς κεραίας καὶ μέρος τῆς ὀριζόντιας κεραίας τοῦ Η. **2 μέσον** Ἀπὸ τὸ Κ (καί) σῶζεται μόνον ἡ ἄνω λοξὴ κεραία· ἀπὸ τὸ Τ (στῆ[σα]!) τὸ κάτω μέρος τῆς καθέτου κεραίας του, καὶ τοῦ Ι ἢ ἀπόληξη κάτω.

Σχόλια

1 Πρὸ τοῦ στίχου 1 μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ λ.χ. [ἀναγράψαι δὲ (τόδε) τ]ὸ ψήφισ[μα] κλπ., πρβλ. τὰ Χιακὰ ψηφίσματα *SEG* 12, 390.41-45: [τοὺς πρυ|τάνει]ς³ ἀναγράψαντας εἰς στήλ[ην λιθί|νην τό]δε τὸ ψήφισμα... στήσαι κλπ., καὶ *SEG* 19, 569.21 κέ.: [τὸ δὲ ψήφισμα τόδε] ἀναγράψαι τὸν ἐπιμελητὴν τῆς εἰκόνος εἰστ[ήλην] κτλ. (W. G. Forrest).

Ἀπὸ τὰ σωζόμενα στὸ δημοσιευόμενον ψήφισμα δὲν συνάγεται ποιά ἀρχὴ ἀνέλαβε τὴν ἀναγραφὴ τῆς στήλης· πιθανῶς οἱ ἐξετασταί, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται στοὺς στίχους 4/5 (βλ. τὰ σχόλια στοὺς στίχους αὐτούς). Ἀνάλογο παράδειγμα ψηφίσματος, στὸ ὁποῖο ἡ ἀρχὴ ποὺ καθίσταται ὑπεύθυνη γιὰ τὴν ἀναγραφὴ δὲν ἀναφέρεται ἐξ ἀρχῆς, παρέχει τὸ Ἄττικὸ ψήφισμα τῶν περὶ τὸ 350-300 π.Χ. χρόνων, *IG* II² 1254.12 κέ.: ἀνα[γ]|ράψα[ι] δὲ τόδε τὸ ψήφισμα ἐ[ν] | στήλει λιθίνοι καὶ στήσαι | ἐν τῶι Παραλίωι· ἐπιμεληθ[ῆ]|ναι δὲ ὅπω[ς] ἄ]ν σταθεῖ τοὺς ἐπιμελητάς [τ]οὺς ἐπ[ι] Διοφάν|του [τ]αμι[εύ]οντος· στὸ Ἄττικὸ ψήφισμα οἱ ἐπιμεληταὶ ἀναφέρονται στοὺς στίχους 15/16 ἐν σχέσει μὲ τὴν ἴδρυση τῆς στήλης. Ὅμως στοὺς στίχους 18 κέ. οἱ ἴδιοι ἐμφανίζονται νὰ ἔχουν καὶ τὸ καθῆκον τῆς ἀναγραφῆς, βλ. *IG* II² 1254.18-21: ὅτι δ' ἂν ἀ[ν]|αλώσωσιν εἰς τὴν ἀναγρα[φή]|ν τῆς στήλης καὶ τὴν στάσιν | λογισαμένους κλπ.

[τ]ὸ ψήφισ[μα καὶ τὸν στέφ]αν[ο]ν· πρβλ. λ.χ. *IG* II² 1251.9-10, 1264.20-21, *IG* XI 4.8-10.

2/3 καὶ στῆ[σα]! πρὸ τοῦ ἀγορα|νομίου. Εἶναι ἡ πρώτη μαρτυρία τοῦ Ἀγορανομίου τῆς Χίου. Ἀγορανόμος μαρτυρεῖται σὲ νόμο τῶν περὶ τὸ 375-350 π.Χ. χρόνων, ποὺ βρίσκεται στὸ

3. Ἡ συμπλήρωση [τοὺς πρυ|τάνει]ς δὲν εἶναι ἀσφαλής. Βάσει καὶ τῆς νέας ἐπιγραφῆς μπορεῖ νὰ συμπληρωθεῖ [τοὺς ἐξε|ταστά]ς.

Μουσείο της Χίου.⁴ Μαρτυρείται άρχη άγορανόμων, αλλά σε ύστερη έπιγραφή τιμητική, του 1ου αϊ. π.Χ.⁵

Άπο τον τόπο ίδρύσεως της στήλης μπορεί κανείς να υποθέσει ότι ο τιμώμενος ήταν πιθανώς άγορανόμος, πρβλ. την έπιγραφή της Πάρου IG XII 5, 129 (2ος αϊ. π.Χ.), ή κάποιο άλλο δημόσιο πρόσωπο.

4/5 όπως δε ή στήλη σταθήσεται έπιμεληθῆναι κλπ., πρβλ. IG II² 1254.15-17: έπιμεληθῆναι δε όπως [ς] α]ν σταθεί τους έπιμελητάς κλπ., Clinton, *IEleusis* 85 (332/1 π.Χ.).47-48, *IEK* 21 (Ερυθραί, πιθανώς μεταξύ των έτων 334-332).13-16: ...καί αναγγείλαι τοῖ[ς] Διονυσίοις· όπως δε αναγγελθήσεται, έπιμεληθῆναι κλπ., *IPriene* 63.27-28 (ψηφισμα της πόλεως Παρίου, περι το 200 π.Χ., βλ. το κείμενο άμέσ. κατ.).

τους έξεταστάς τους μετὰ Δήμωνος. Η αναφορά του σώματος των έξεταστῶν⁶ υπό τον πλήρη τίτλο τους (οί έξετασταί οί μετὰ Δήμωνος) υποδηλώνει ότι είναι ή πρώτη φορά που αναφέρονται στο ψηφισμα, πρβλ. λ.χ. *IPriene* 63.22.27-28: τους έξεταστάς το[ύ]ς μετὰ [Φ]ιλοδώ[ρου]... όπως δε κ]αί το ψηφισμα τότε αναγραφῆι εις στήληγ καί τε[θ]ῆ[ι] | εν τῶι - - -, έπιμεληθῆναι τους έξεταστάς.

Η Χιακή άρχη των έξεταστῶν είναι γνωστή από αρκετές έπιγραφές των Έλληνιστικῶν χρόνων, αλλά έως τώρα εμφανιζόταν από κοινού με την άρχη των πολεμάρχων, ενῶ έδῶ μόνοι τους. Η πρωιμότερη μαρτυρία των δύο άρχῶν βρίσκεται στο ψηφισμα των περι το 320 π.Χ. χρόνων, *SEG* 12, 390 (βλ. άνωτ.), στίχ. 35-39: [δ]οῦναι δε καί εις κοιμίδην έκ[άστῳ] των | δι]καστῶν δραχμάς πενήτηκον[τα τους] | έξεταστάς μετὰ των πολεμάρ[χων] έπιμεληθῆναι δε όπως επί τριήρους κ[ομισθῶ]σιν οί δικ]ασταί. Η όλιγότητα των σωζομένων Χιακῶν ψηφισμάτων δεν επιτρέπει ιδιαίτερα συμπεράσματα για τις δύο αυτές άρχές.

Στο δημοσιευόμενο ψηφισμα στους έξεταστάς ανατίθεται ή φροντίδα της ίδρύσεως (και ίσως και της αναγραφῆς) της στήλης.⁷ Ο συνδυασμός του άπαρεμφάτου έπιμεληθῆναι και της μετοχῆς αναλίσκοντας μαρτυρεῖ ότι είχαν και την ευθύνη των δαπανῶν. Πρβλ. το ψηφισμα των Χίων στους Δελφούς για την άποδοχή των Σωτηρίων *F.Delphes* III 3, 215.31-33: το δε

4. Πρόκειται για τον νόμο περι της πωλήσεως των έρίων (μαλλιῶν) των ζῶων, των μέσων περίπου του 4ου αϊ. π.Χ., Μουσείο Χίου άρ. ευρ. 77. Ο λίθος βρισκόταν στην παλαιά αρχαιολογική συλλογή στο Γυμνάσιο της Χίου, όπου την άντέγραψε ο Γ. Ζολώτας, βλ. *Αθηνά* 20 (1908) 221, άρ. 21. Ο J. Keil, *Aus Chios und Klazomenai, Jahresh.* 14 (1911) Beibl., 51-52, άρ. 2, άμφισβήτησε την Χιακή προέλευση κρίνοντας από το σχῆμα των γραμμάτων, που όμοίαζε με Έρυθραϊκῶν έπιγραφῶν. Η έπιγραφή περιελήφθη στον τόμο *IEK* 15, με την έπιφύλαξη των έκδοτῶν «Erythrai oder Chios.», και το σχόλιο του Forrest «The marble is closer grained than much Chian and it lacks the common Chian red streak. But the white vein across the face is very Chian.»

5. Λίνα Μενδώνη, Τιμητικό ψηφισμα από τη Χίο, *HOPOS* 1 (1983) 19-24 [*SEG* 33, 692], Jeanne et L. Robert, *Bull. Épigr.* 1984, 307.

6. Για τους έξεταστῆς βλ. P. Fröhlich, *Les cités grecques et le contrôle des magistrats*, Genève 2004, 117-167. Για την εμφάνιση των δύο άρχῶν, των έξεταστῶν και των πολεμάρχων, στην Χίο βλ. L. Robert, *Sur des inscriptions de Chios, BCH* 57 (1933) 517-539, N. Condoléon, *Inscriptions de Chios, RPh* 23 (1949) 12-13, Forrest, *Horos* 3 (1985) 102-103, Θ. Σαδικάκης, *Η Χίος στην Αρχαιότητα*, Αθῆναι 1998, 316 και 321-323. Βλ. επίσης Fröhlich, ό.π., και πρβλ. L. Migeotte, *Les Souscriptions publiques dans les cités grecques*, Québec-Genève 1992, 179 σημ. 141.

7. Σε ψηφίσματα άλλων πόλεων (λ.χ. της Έρεσοῦ, των Κλαζομενῶν, των Παριανῶν κά.) εμφανίζονται οί έξετασταί να αναλαμβάνουν ανάλογα καθήκοντα, βλ. Fröhlich, *Les cités grecques et le contrôle des magistrats*, 118-119, 137-152.

ἀνάλωμα τὸ εἰς [τὴν τοῦ ψηφίσματος ἀναγραφὴν καί] | τὴν στήλην δοῦναι τοὺς τὰς τάξεις [διοικουμένους καθότι ἂν κελεύωσιν οἱ πολέμαρχοι] | καὶ ἐξετα[σ]ταί.

Στὸ Χιακὸ ψήφισμα τῶν ἀρχῶν τοῦ 2ου αἰ. π.Χ. περὶ διαιτησίας τῶν Χίων μεταξύ Λαμψακηνῶν καὶ Παριανῶν⁸ οἱ ἐξετασται ἐντέλλονται νὰ ἐπιμεληθοῦν γιὰ τὴν κατασκευὴ στήλης στὴν ὁποία θὰ ἀναγραφεῖ τὸ ψήφισμα· βλ. Matthaiou στίχ. 23-25: τοὺς ἐξεταστὰς | [- - - ἐπιμελεῖ]σθαι κατασκευῆς στή[λης | λιθίνης ἐφ' ἧς τότε τὸ ψ]ήφισμα ἀν[αγραφή]σεται - - -. Ἡ Vanseveren, βασιζόμενη στὶς ἕως τότε γνωστὲς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες, εἶχε προτείνει τὴν συμπλήρωση τοὺς ἐξεταστὰς [καὶ | τοὺς πολέμαρχους ἐπιμελεῖ]σθαι...⁹ Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὴν νέα ἐπιγραφή, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ συμπλήρωση τοὺς ἐξεταστὰς [τοὺς | μετὰ - - -].

Ὁ τρόπος προσδιορισμοῦ ἀρχῆς –τῶν ἐξεταστῶν ἐδῶ– ἀπὸ τὸν ἐπικεφαλῆς¹⁰ ἐμφανίζεται γιὰ πρώτη φορὰ σὲ Χιακὴ ἐπιγραφή. Ἀπαντᾶται ὅμως σὲ ἐπιγραφὲς ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ· πρβλ. λ.χ. *IG XII 2*, 645 [Νῆσος, περὶ τὸ 315 π.Χ.¹¹] A.44-46: τοῖς ταμίαις τοῖς μετ' Ἡρα|κλείτω τὸ [ψ]άφισμα..., *IPriene 63.22*: τοὺς ἐξεταστὰς το[ύ]ς μετὰ [Φ]ιλοδῶ[ρου]..., *IEK 201c 46* (Ἐρυθραί, 300-260 π.Χ.): ἐπ' ἐξεταστῶν τῶμ μετὰ Ὑ]φικλείους τοῦ Θευδότου.

Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰ. π.Χ. καὶ μετὰ ἀναφέρεται σὲ Χιακὲς ἐπιγραφὲς ὁ ἐπιμήνιος τῶν ἐξεταστῶν καθὼς καὶ ὁ ἐπιμήνιος τῶν πολέμαρχων, νὰ εἰσηγοῦνται ἀπὸ κοινοῦ ψηφίσματα, βλ. *F.Delphes III 3*, 214.1-2, καὶ 215.1-2, *SEG 19*, 578.5-7, καὶ 579.5-7 (Forrest).¹² Ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ διαθέτουμε δὲν προκύπτει ἂν ὁ Δήμων τῆς δημοσιευόμενης ἐπιγραφῆς κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμηνίου. Τὸ ὄνομα Δήμων δὲν εἶναι σπάνιο, ἀπαντᾶται ὅμως στὴν Χίο γιὰ πρώτη φορὰ.

5-6 Περιορισμοὶ ὡς πρὸς τὴν δαπάνη γιὰ τὴν ἀναγραφὴ καὶ (ἢ) τὴν ἴδρυση τῆς στήλης ἀναφέρονται καὶ σὲ ψηφίσματα ἄλλων πόλεων· πρβλ. λ.χ. *Syll.*³ 722 (Ἀστυπάλαια, ἀρχὲς τοῦ 2ου αἰ. π.Χ.).7-8: τὸ δ' εἰς τὰν ἀναγραφὴν τέλεσμα οἱ ταμίαι αὐτῶι (sc. τῶι γραμματεῖ) διδόντω, μὴ πλέον ἐξοδιάζοντες καθ' ἕκαστον πρόξενον δραχμᾶς (ἡμίσιος), καὶ *IC III iii*, 3A.97 κέ.: τοῖ δὲ πωληταῖ ἀποδόσθων... ὅπως... ἀναγραφῆ καὶ τεθῆι εἰς τὸ ἱερόν μὴ [πλέ]ον τέλεσμα ποιοῦντες δραχμᾶν ἑκατόν· τὸ δὲ εὐρόν τοῖ ταμίαι δόντων ἀπὸ τῶν ἐς τὰ κατὰ ψαφίσμα[τα] | ἐκκειμένων.

6-7 ὑπηρετεῖν δ' αὐ|τοῖς τὸν ταμίαν. Τὸ ἀπαρέμφοτο ὑπηρετεῖν (ἀντὶ τοῦ συνήθους *δοῦναι*) ἀπαντᾶται γιὰ πρώτη φορὰ σὲ Χιακὸ ψήφισμα, μαρτυρεῖται ὅμως συχνὰ σὲ

8. Ἔκδ. Jeanne Vanseveren, *Inscriptions d' Amorgos et de Chios*, *RPh* 1937, 337-344, ἀρ. 10. Νέα ἔκδοσις: A. P. Matthaiou, *An Arbitration Concerning Lampsakos and Parion*, στὸν τόμο Paraskevi Martzavou and N. Papazarkadas (ἐπιμ. ἐκδ.), *Epigraphical Approaches to the Post-Classical Polis*, Oxford 2013, 57-68.

9. Ἐπειδὴ σὲ ὅλες τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες ποὺ διαθέτουμε οἱ πολέμαρχοι ἀναφέρονται πρῶτοι καὶ οἱ ἐξετασται ἀκολουθοῦν, προτιμώτερη θεωρῶ τὴν συμπλήρωση [μετὰ | τῶν πολέμαρχων], γιὰ τὴν ὁποία πρβλ. *SEG 12*, 390.36-37.

10. Ἀνάλογη εἶναι καὶ ἡ χρῆση τῶν ἐμπροθέτων οἱ περὶ τὸν δεῖνα, οἱ ἀμφὶ τὸν δεῖνα, οἱ σὺν τῷ δ., καθὼς καὶ ἡ διατύπωση ὁ δεῖνα καὶ συνάρχοντες, βλ. G. Busolt, *Griechische Staatskunde*,³ Munich 1920-1926, 478, 481-482· εἰδικῶς γιὰ τὶς ἐπιγραφικὲς μαρτυρίες στὴν Μικρὰ Ἀσία κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ βλ. S. Dimitriev, *City Government in Hellenistic and Roman Asia Minor*, Oxford 2005, 60-61.

11. C. Habicht (βλ. *SEG 27*, 497). Γιὰ τὴν χρονολόγηση περὶ τὸ 319/8, βλ. *SEG 53*, 832.

12. Βλ. ὁ.π. (σημ. 6).

ψηφίσματα τῶν ἰδίων περιήπου χρόνων ἄλλων Ἴωνικῶν πόλεων, λ.χ. σὲ ψηφίσματα τῶν Σαμίων (πρβλ. λ.χ. *IG XII* 6.1, 17.37-38 [paullo post a. 322 a.]: τὸν δὲ [τα]μίαν ὑπηρετήσαι, 22.26-27: τὸν | δὲ ταμίαν εἰς τὸ ἀνάλωμα | ὑπηρετήσαι), τῶν Πριηνέων (βλ. *IPriene*, Register, σ. 300 s.v.), τῶν Μιλησίων, ἄγνωστης Ἴωνικῆς πόλεως *IEK* 503.13-14: ὑπηρετε[ῖ]ν | δὲ αὐτοῖς τὸγ κατὰ μῆνα ταμίαν (γιὰ τὴν ἐπιγραφή αὐτὴ βλ. κατωτ.), καὶ ἄλλων πόλεων· ἐπίσης στὸ ψήφισμα τοῦ κοινοῦ τῶν Ἴωνων, τοῦ 289/8, *Syll.*³ 368.38-39: τὸν δὲ ταμίαν τὸν ταμιεύοντα τὸμ μῆνα τὸν | Ἀθηναῖονα ὑπηρετεῖν ἐκ τῶν τειχοποιϊκῶν.

τὸν ταμίαν. Ἔως τώρα μαρτυροῦντο στὴν Χίο οἱ *ταμίαι* (ὡς σῶμα), βλ. *SEG* 12, 390, *F.Delphes* III 3, 214.36.46, καὶ 215.37. Ἐπειδὴ ἡ λ. *ταμίας* ἐδῶ δὲν συνοδεύεται ἀπὸ κάποιον προσδιορισμὸ (λ.χ. *τὸν κατὰ μῆνα, τὸν ταμιεύοντα τὸν δεῖνα μῆνα*, βλ. ἄνωτ.), δὲν προκύπτει εὐθέως ἐὰν ἦταν μέλος ἐνὸς σώματος. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι ἀνήκε σὲ σῶμα (πρβλ. *IEK* 503.14: τὸγ κατὰ μῆνα ταμίαν, καὶ ὁ.π. 25-26: τοὺς | [κα]τὰ μῆνα ταμίας)· ἐνδεχομένως ἦταν ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ σῶμα ποὺ ἀνέλαβε ὑπεύθυνος γιὰ ἓνα χρονικὸ διάστημα.

Σχολιασμός

Βάσει παλαιογραφικῶν κριτηρίων, τῆς στοιχηδὸν διατάξεως τῆς ἐπιγραφῆς, τῆς συλλαβικῆς διαιρέσεως τῶν στίχων, καὶ τῆς χρήσεως τοῦ τύπου αὐ- τῆς κοινῆς (στίχ. 6/7: αὐ|τοῖς), ἀντὶ τοῦ ἰωνικοῦ ἀο-,¹³ ἡ ἐπιγραφή τοποθεῖται χρονικὰ στὸ τελευταῖο τέταρτο τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.¹⁴

Πρόκειται γιὰ τιμητικὸ ψήφισμα τῶν Χίων, ποὺ ἰδρύθηκε πρὸ τοῦ Ἀγορανομίου τῆς πόλεως. Δὲν εἶναι γνωστὸ ποιὸς ἦταν ὁ τιμώμενος. Ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ διατύπωση τοῦ τυπικοῦ μέρους τοῦ ψηφίσματος ποὺ ἀφορᾷ στὴν ἀναγραφή καὶ τὴν ἴδρυση τῆς στήλης (στίχ. 3 κέ.). Ἀκριβὲς ἐπιγραφικὸ παράλληλο, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, δὲν εἶναι γνωστὸ στὴν ἔρευνα, οὔτε οἱ ἐπιμέρους φράσεις (*ἐξετασται οἱ μετὰ τοῦ δεῖνος, μὴ πλέον ἀναλίσκοντες, ὑπηρετεῖν αὐτοῖς τὸν ταμίαν*) ἀπαντῶνται στὰ λίγα σωζόμενα Χιακὰ ψηφίσματα. Πλησιέστερο παράλληλο παρέχει τὸ ἀποδιδόμενο στὶς Ἐρυθρὲς ψήφισμα *IEK* 503.¹⁵ Εἶναι ψήφισμα ἀδήλου πόλεως¹⁶ γιὰ τὴν ἐπισκευὴ τοῦ ἀγάλματος τοῦ τυραννοκτόνου Φιλίτου. Παραθέτω τὸ χωρίο· (στίχ. 10-14) τοὺς ἐξεταστὰς το[ῦ]ς ἐνεστηκότ[α]ς ἐγδοῦναι τὸ ἔργον διαστολὴν | ποιησαμένους μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος, καθ' ὅτι | συντελεσθήσεται ὡς πρότερον εἶχεν· ὑπηρετε[ῖ]ν |

13. Ὁ ἰωνικὸς τύπος αο- διατηρήθηκε στὶς Ἐρυθρὲς ὡς τὰ τέλη περιήπου τοῦ 4ου αἰ. π.Χ., βλ. K. A. Garbrah, A Grammar of the Ionic Inscriptions from Erythrae, *Beiträge zur klassischen Philologie* 60 (1978) 35-36.

14. Ἐπισκόπηση τῆς ἱστορίας τῆς Χίου μετὰ τὸν Ἀλέξανδρο καὶ κατὰ τὸν 3ο αἰ. π.Χ. παρέχει ὁ R. Malcolm Errington, στὸ ἄρθρο του Chios in the Third Century B.C., στὸν τόμο *Χιακὸν Συμπόσιον εἰς μνήμην W. G. Forrest*, 137-147.

15. Τὸ ψήφισμα, ποὺ βρίσκεται σήμερα στὸ Kunsthistorisches Museum τῆς Βιέννης, ἀποδίδεται στὶς Ἐρυθρὲς διότι ὑπάρχει πληροφορία, ποὺ παρέχει ὁ Σ. Ἀ. Κουμανούδης, ὅτι ἀνεσκάφη ἐκεῖ ἀπὸ Ἰταλὸ ἀρχαιοκάπηλο καὶ μεταφέρθηκε στὴν Χίο γιὰ νὰ πωληθεῖ, βλ. τὴν ἐφημερίδα *10η Ὀκτωβρίου τῆς Ζακύνθου*, φύλλον 20ῆς Ἰουλίου 1863. Βλ. καὶ Andrew Heisserer, The Philites Stele (*SIG*³ 284=*IEK* 503), *Hesperia* 48 (1979) 281-293 (πίν. 78-79) [*SEG* 29, 1129], ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι τὸ ψήφισμα εἶναι τῶν Ἐρυθρῶν. Ὑπὲρ τῆς Ἐρυθραϊκῆς προελεύσεως τάσσονται καὶ οἱ P. Rhodes καὶ D. Lewis, βλ. P. J. Rhodes with David M. Lewis, *The Decrees of the Greek States*. Oxford 1997, 368 καὶ 369-370.

16. Ἡ ἀπόδοση τοῦ ψηφίσματος ἔχει μεγάλη σημασία, διότι τὸ ψήφισμα ἀναφέρεται σὲ σειρὰ πολιτικῶν μεταβολῶν· ἐπειδὴ οἱ ἐν τῇ ὀλιγαρχίᾳ τῆς εἰρκόνος τῆς Φιλίτου τοῦ ἀποκτείναντος | τὸν τύραννον τοῦ ἀνδριάντος ἐξεῖλον | τὸ ξίφος... (*IEK* 503.2-5).

δὲ αὐτοῖς τὸν κατὰ μῆνα ταμίαν. Στὸ ψήφισμα *IEK 503*, ὅπως καὶ στὴ νέα ἐπιγραφή, *οἱ ἐξετάσται καὶ ὁ ταμίης* ἐμφανίζονται νὰ συνεργάζονται μεταξύ τους.

Ἡ ἰδιοτυπία ὡς πρὸς τὴν διατύπωση, τὴν ὁποία ἐμφανίζει τὸ δημοσιευόμενον ψήφισμα ἐν σχέσει μὲ τὰ ἄλλα Χιακά, δὲν ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ λόγο γιὰ νὰ ἀμφισβητήσῃ κανεὶς τὴν Χιακὴ προέλευσή του. Τὰ σωζόμενα Χιακὰ ψηφίσματα εἶναι πολὺ λίγα, ὥστε νὰ παρέχουν ἀντιπροσωπευτικὴ εἰκόνα τῆς διοικητικῆς ὁρολογίας. Ὁ τύπος εὐρέσεως τοῦ ψηφίσματος συνιστᾷ ἰσχυρώτατη ἐνδειξη, ὅχι ὅμως ἀπόδειξη, ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶναι Χιακὴ.

Ἡ δημοσιευόμενη ἐπιγραφή προσφέρει νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ σώματα τῶν ἀρχόντων τῆς Χίου καὶ τὴν χρησιμοποιούμενη στὴν διοίκηση «γλῶσσα». Ἐγείρει, τέλος, ἐκ νέου τὸ ζήτημα τῆς προελεύσεως τοῦ ψηφίσματος *IEK 503*.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Heisserer, *Alexander* A. Heisserer, *Alexander the Great and the Greeks. The Epigraphic Evidence*. Norman 1980.

IEK H. Engelmann – R. Merkelbach, *Die Inschriften von Erythrai und Klazomenai. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien I-II*, Bonn 1972-1973.

IPriene Fr. Hiller von Gaertringen, *Inschriften von Priene*. Berlin 1906.

Rhodes - Osborne, *GHI* P. J. Rhodes – R. Osborne, *Greek Historical Inscriptions 404-323 BC*. Oxford 2003.

Τμήμα Χιακοῦ ψηφίσματος

Εικ. 1. Ἡ στήλη Μουσ. Χίου ἀρ. 1048.

Εικ. 2. Ἡ ἐπιγραφὴ.